

crkva u svijetu

POGLEDI

KRŠĆANSKI ODGOJ

Živan Bezić

Mogu se razlikovati činjenične vrijednosti (Ist-Werte) od idealnih (Soll-Werte). U koje od ovih spada odgoj?

U jedne i druge. Odgoj je neizmjereno dobro kojim se, više ili manje uspješno, koristi čitavo čovječanstvo. No, pošto se pedagogija ne zadovoljava sadašnjom odgojnom situacijom i pogotovo stoga što želi učiniti čovjeka boljim, onakvim kakav još nije, ona spada u idealno-moralne vrednote čovječanstva.

U tome joj pomaže i kršćanska vjera, religija uopće. Integralni odgoj je samo ono pedagoško djelovanje u kojemu je prisutna i vjera. Ona je integralni dio integralnog odgoja. Bez nje bi odgoj bio manjkav i djelomičan. Tek onaj odgoj koji se odvija iz vjere, u vjeri i za vjeru može potpuno usavršiti čovjeka u svim njegovim dimenzijama.

Činjenica je da među nama postoji kršćanski odgoj i kao stvarnost i kao model. Stoga mi kršćani, a i svi objektivni ljudi, moramo o njemu voditi računa. Pogotovo danas kad u svijetu, također i na odgojnom području, vlada pluralizam i proces sekularizacije. Te pojave nas prisiljavaju da ponovno osmislimo smisao, opravdanje i ciljeve vjerskog odgoja.

Koji put se čuje riječ: odgoj je bojno polje vjere i nevjere. Drugi opet tvrde da je odgoj zapravo bojno polje između različitih vjera, jer je i ateizam (koliko god se on hvalio svojom znanstvenošću) ipak samo jedan oblik vjerovanja. Koja god teza bila točna, svaka još više ukazuje na važnost religioznog odgoja.

Vjera utječe na odgoj, ali i odgoj utječe na vjeru. Eto dovoljna razloga da se pozabavimo pitanjem kršćanskog odgoja.

No odmah na početku moramo reći: nije svaki vjerski odgoj ujedno i kršćanski odgoj. Vjerskim ili religioznim odgojem zovemo ono pedagoško djelovanje koje je inspirirano bilo kojim vjerskim osvjedočenjem (teocentrički odgoj). Kršćanski odgoj počiva posebno na osobi i nauci Isusa Krista (kristocentrički odgoj). Na kraju ćemo se uvjeriti da kršćanskog odgoja nema bez posredovanja Crkve, čuvateljice i promicateljice kršćanske vjere (eklezijalni odgoj).

VJERSKI ODGOJ

Mnogi laicistički i marxistički pedagozi smatraju religiju negativnim elementom u odgoju.¹ Jeli to tako?

To je vrlo važno pitanje.² Sudbonosno za ljudski život i odgoj. Presudno za društvo. O njemu ovisi životno opredjeljenje i čovječja sreća. Nije vjerski odgoj važan samo za sticanje »onoga« svijeta, kako većina ljudi površno misli, nego isto tako i za pravilno korištenje »ovoga«. Prema svojim religioznim uvjerenjima čovjek upravlja planetom na kojemu živi. Budućnost čovječanstva zavisi o vjeri ili nevjeri svih njegovih članova.

Naše kršćansko iskustvo nas uči da vjera u sebi ima golemo odgojno djelovanje. Ona je »temelj i kruna svakog odgoja« (Pio XI). O tome smo se osvjedočili u svome djetinjstvu svaki od nas. Dijete općenito ima mnoge psihološke preduvjete za doživljaj vjere: čuđenje, divljenje, osjećaj zavisnosti i nemoći, potrebu ljubavi i povjerenja, smisao za simbole, priznanje auktoriteta, strahopočitanje i klanjanje, molbeni stav i neutaživu znatiželju za otkrivanje uzroka. A to su sve elementi na kojima se grade vjerske dispozicije.³

Već i maleno dijete traži »smisao«. Najprije onih dnevnih zagonetki što ga okružuju, a poslije i smisao svijeta uopće (odatle ono njegovo neprestano zapitkivanje »zašto«). Posebno ga zanima fenomen smrti kad se dogodi da netko od njegovih najbližih premine. U kakvoj se neprilici nađemo kad mu moramo odgovoriti »kamo je pošla« njegova pokojna

¹ Dr. N. Potkonjak, profesor u Beogradu, drži je čak i »namjernim« negativnim utjecajem (*Pedagogija*, sv. I, izd. II. Matica Hrvatska, Zagreb, 1969, str. 74).

² L. Bopp, *Heilerziehung aus dem Glauben*, Freiburg, 1958.

R. Padberg, *Glaube und Erziehung*, Paderborn, 1959.

Th. Kampmann, *Erziehung und Glaube*, München, 1960.

O. F. Bollnow i dr., *Der Mensch in Theologie und Pädagogik*, II izd. Heidelberg, 1962.

J. Langeveld, *Das Kind und der Glaube*, II izd. Braunschweig, 1964.

H. Köhler, *Theologie der Erziehung*, München, Pustet, 1965.

A. Bergstraesser, *The invisible religion*, Macmillan, N. York, 1967.

F. Pöggeler, *Erziehung aus dem Glauben*. Freiburg, 1968.

P. Ranwez, *Religionspädagogik des Kleinkindes*, Zürich, 1970.

H. Schilling, *Grundlagen der Religionspädagogik*, Patmos, Düsseldorf, 1970.

G. Stachel (Hg.), *Was ist Religionspädagogik*, Zürich, 1971.

R. Sauer, *Religiöse Erziehung auf dem Weg zum Glauben*, Patmos, Düsseldorf, 1976.

J. M. Lee, *The religious education we need*. Mishawaka, Ind. 1977.

³ A. Burgardsmeier, *Religion und Seele des Kindes*, Patmos, Düsseldorf, 1956.

majka! Religiozno-filozofska pitanja postavljaju djeca već u 4. i 5. godini života.⁴

I dijete i odrasli stalno se suočavaju s pitanjima na koja ljudi ne znaju odgovora. Čemu život kad jednom mora prestati ili biti uništen? Zašto ovaj svijet u kojem moramo toliko trpjeti? Odakle zlo na svijetu? Zašto su nam skrivene tolike tajne neba i zemlje? A što nam samo nosi budućnost? Na ta pitanja dijete očekuje odgovor od svojih roditelja. A ako ga oni sami ne znaju?

Integralni odgoj pomaže djetetu da može zauzeti pravilan stav prema čitavoj stvarnosti. I onaj naravnog i onaj nadnaravnog reda. Kako iz nje izuzeti Boga, prvi uzrok i posljednju svrhu svega stvorenoga? Ispustiti religioznu pouku iz odgoja mladog čovjeka znači oduzeti mu glavnu orijentacionu tačku u životu.

Nikakav potpuni odgoj nije moguć bez religiozne komponente, jer vjera leži duboko u čovjeku.⁵ Kao da mu je pojam Boga urođen. Ne diže samo Michelangelov Adam (u Sixtinskoj kapeli) svoju ruku prema Stvoritelju. I ateistički odgojena mladež Sovjetskog Saveza jednako tako osjeća nemir za Bogom.⁷ Čovjek je po svom osjećaju transcendencije upućen na Savršenoga. Tek u njemu može okriti dubinu svoga bića i visinu svojih stremljenja. Stoga je s pravom zaključio filozof Whitehead da je bit odgoja u religioznosti: »The essence of education is that it be religious.«⁸

Etičari dobro znaju kako je teško utemeljenje morala bez njegova vjerskog korijena. Pedagozi to znaju još bolje: »Wirkliche Selbstgesetzgebung auf die Dauer ohne Religion unmöglich ist.«⁹ Osobito je teško bez moralne podrške vjere svratiti mladića s krivog puta, obratiti ga, promijeniti njegov karakter.¹⁰ Tako veliki pedagog kao što je bio F. W. Foerster, koji se je toliko bavio moralnim problemima mladeži, morao je na koncu priznati: »Pisac ove knjige može iz vlastitog iskustva izvijestiti da se je on kao slobodni mislilac bavio 'čisto ljudskim' uvođenjem mladeži u čudoređe, ali da mu je punina naravnog pristupa mladaj duši tek onda postala jasnom kad je usvojio nadnaravne vidike.«¹¹

Tko god je odgajao djecu i mladež, mogao je iskusiti kako ih je teško uputiti pravim etičkim vrednotama bez prethodnog odgoja savjesti. A

⁴ L. Rubinstein, *Psihologija mišljenja i govora*, Zagreb, 1950.

A. Flitner, *Glaubensfragen in Jugendalter*, Heidelberg, 1961.

Th. Thun, *Die Religion des Kindes*, Klett, Stuttgart, 1960.

⁵ P. Bovet, *Le sentiment religieux et la psychologie de l'enfant*, Ed. Delachaux, Genève, 1951.

⁶ U svojoj inspiraciji pjesnik Lamartine čuje Božje tumačenje kako je stvoren i rođen: »Tu penses, la parole acheva ta pensée. Et j' y gravai mon nom« (*Premières Méditations Poétiques*, Ed. Ch. Signorelli, Milano, 1936, str. 35). To vrijedi za svakoga: »Istraživanja su pokazala kako je dublje nego se je mislilo duša mladog čovjeka upućena religiji« (F. W. Foerster, *Moderne Jugend und christliche Religion*, Herder, Freiburg, 1960, str. 28).

⁷ *Komsomolskaja Pravda* donosi sa žalošću vijest kako se je u pravoslavnoj crkvi u Kijevu našao čitav komitet omladinske organizacije toga grada na vjenčanju dvoje zaručnika, članova Komsomola (*Glas Koncila*, br. 25, g. 1970).

⁸ A. N. Whitehead, *The aims of education*, IX izd. A. Mentor Book, New York, 1958. str. 26.

⁹ F. W. Foerster, *op. cit.*, 22.

¹⁰ *Ibidem*, 30.

¹¹ *Ibidem*, 127.

kako je teško odgojiti nečiju savjest bez pomoći vjerskih motivacija! Naročito je teško (gotovo neizvedivo) iskorijeniti urođeni dječji egocentrizam. Tu sva profana i etička obrazloženja jedva što pomažu. Naprotiv, dobro je poznat povoljan utjecaj vjere na altruizam mladeži.¹²

A kako bez vjerskog nadahnuća riješiti sudbonosno pitanje ljudske sreće i spasa? Dâli mi pojmu sreće ne znam kakav smisao, svi osjećamo da nam je ona ugrožena. Moramo je spašavati ne samo u zemaljskim relacijama, nego i za vječnost. Stoga je pedagog Eggersdorfer smatrao da odgoj može definirati kao težnju za spasom: »Erziehung ist Heilswille am Kind.«¹³ A spas je religiozna kategorija i može se postići samo religioznim sredstvima. »Seipsum non redimet homo« (Ps. 48). Tu nam dolazi u pomoć vjera sa svojim nadnaravnim pomagalima. »U vjeri se čovjek pokazuje kao biće potrebno odgoja i spasa skupa.«¹⁴

I u tom pogledu se možemo osloniti na iskusna pedagoga i mudra čovjeka F. W. Foerstera: »Prirodne sklonosti dobru moraju biti oplodene nadljudskim idealima... Kao što se razvojne energije biljaka stavlja u pokret ne samo snagama zemlje, nego trebaju i nebesku toplinu, tako i naravne karakterne snage trebaju nebesku nadopunu da mogu doći sebi, da se ojačaju i da postignu svoje najviše mogućnosti.«¹⁵

Na putovima spasa sastaju se vjera i ljubav. Vjera rođena iz ljubavi Božje i ljubav rođena iz vjere u Boga. Stoga je odgoj nemoguć bez pedagoškog erosa. A pedagoški eros nema boljeg vrelišta od ljubavi nebeskog Oca. Samo po toj ljubavi — ne po naravi — mi smo njegova djeca. Na koncu konca Bog i nije ništa drugo doli ljubav: Deus caritas est! Izuzet iz te Ljubavi, svaki je odgoj manjkav, defektan.

Ne samo svoj vječni spas, nego i svoj zemaljski život vjernik gradi na vjeri. Na njoj gradi i odgoj svoga potomstva. Kad kažemo na vjeri, onda u prvom redu mislimo na religiozno po-vjerenje (vjerovati komu? Bogu!) i religiozno u-vjerenje (vjerovati što? Poruka Božja!). Zatim na vjersko iskustvo kako odgojitelja tako i odgajanika (molitva, razmatranje, liturgija, doživljaj numinoznoga, primjer, sredina). Napokon i na konkretnom vjerskom životu ostvarenome u svagdašnjici (vjerska praxa, kršćanske kreposti, aktivna ljubav).

To znači odgajati iz vjerke (aus dem Glauben), za vjeru (zum Glauben) i u vjeri (im Glauben).¹⁶ U tom slučaju je vjera doista i »odgojni cilj i odgojna snaga« (Eggersdorfer).

Naravno, kao i u ostalim područjima odgoja, moguće su i u religioznom odgoju stanovite deformacije (npr. uskogrudnost, fanatizam, intolerancija, licumjerje, skrupuli), ali te idu na »rovaš« odgojitelju, a ne samoj religiji.¹⁷

¹² Herder Korrespondenz, br. 4, g. 1968, str. 161.

¹³ F. X. Eggersdorfer, *Jugendbildung*, VI izd. München, 1956, str. 13.

¹⁴ E. Feifel, *Glaube und Erziehung*, u *Handbuch pädagogischer Grundbegriffe*, sv. I. Kösel, München, 1970, str. 581.

¹⁵ F. W. Foerster, *op. cit.*, 133.

¹⁶ *Handbuch pädagogischer Grundbegriffe*, sv. I, str. 590.

¹⁷ Ovdje nećemo ulaziti u nategnutu »suprotnost« između vjere i religije, koja je od Barthovih vremena uobičajena kod protestanata. Premda vjera i religija nisu isto, nisu ni kontradiktorne.

KRŠĆANSKI ODGOJ

Vjerski odgoj je funkcija svake religiozne skupine i svake religiozne obitelji. Stoga postoje vrlo različiti oblici vjerskog odgoja. Oni su ne samo drugačije konfesionalno obojeni, nego su mnogo puta i sadržajno različiti. Od svih mogućih oblika vjerskog odgoja mi ćemo se zaustaviti jedino na kršćanskom odgoju.¹⁸

Kršćanski odgoj je dakle uža kategorija unutar vjerskog odgoja. A koja je njegova specifikacija u tom okviru? Što ga distingvira u sistemu općenitog vjerskog odgoja?

Mogli bismo navesti mnoge posebnosti kršćanskog odgoja u odnosu na ostale vjerske zajednice. Zadržavamo se samo na glavnima. Kršćanski odgoj počiva: 1) na istinama kršćanske vjere, 2) na osobi i poruci Isusa Krista, 3) na milosti Božjoj.

1. Od kršćanskih istina spominjemo na prvom mjestu Boga. Po kršćanskom shvaćanju On je prvenstveno Trojstveni Bog, jedan jedini, ali u bogatstvu i dinamici svoga misterioznog troosobnog života. »Bog triju osoba, Bog punine bitka, svega vrijednoga, prave ljubavi, ljepote, istine i dobrote.«¹⁹ Na Sv. Trojici se temelje pojmovi utjelovljenja, otkupljenja, zajedništva i crkvenosti, koji su tako značajni za kršćanski odgoj.

Posebno je pedagoški važna kršćanska istina o Bogu našem Ocu, čija smo djeca. U doseg te istine kršćanski odgoj poprima konture divinizacije, on odgaja djecu Božju. Odnos otac-djeca jest temeljni pedagoški odnos.

Još moramo spomenuti jednu važnu kršćansku odgojnu istinu: mi smo stvoreni »na sliku i priliku Božju«. U njoj se krije čitav jedan odgojni program. Kršćanski gojenac je uzdignut u sferu nadnaravnoga i božanskoga.

2. Bog nam se otkriva u Kristu i po Kristu. Isus je sin Božji po svojoj božanskoj naravi, a u evanđeljima nam je opisan njegov ljudski odgoj. Samo po njemu smo i mi djeca Božja (filii in Filio). Nama je ne samo otkupitelj, nego i učitelj, brat i uzor. »Christus ist Norm und Form,

¹⁸ K. Barth, *Evangelium und Bildung*, Zollikon, Zürich, 1947.

F. Schneider, *Der christliche Erzieher*, II izd. Graz, 1952.

N. F. S. Ferré, *The Christian Faith and Higher Education*, N. York, 1954.

H. Heeger (Hg), *Glauben und Erziehen*, Neumünster, 1960.

J. M. Hollenbach, *Christliche Tiefenerziehung*, II izd. Knecht, Frankfurt, 1960.

G. Garrone, *Der Glaube als Mitte der Erziehung*, Düsseldorf, 1963.

A. Müller, *Die neue Kirche und die Erziehung*, Einsiedeln, 1966.

G. Mücher, *Glaube und Erziehung im katholischen Erziehungsdenken der Gegenwart*, Ratingen, 1967.

W. R. Niblett, *Der Christ als Erzieher in einer weltlichen Welt*, Hamburg, 1967.

N. F. S. Ferré, *A Theology for Christian Education*, Philadelphia, 1967.

B. Hamann, *Religiöse Erziehung als Unterrichtsprinzip*, Limburg, 1970.

H. Roth, *Pädagogische Anthropologie*, 2 sv. Hannover, 1971.

C. Alvers, *The christian in education*, S. C. M. Press, London, 1972.

A. Canevaro, *La pedagogia cristiana oggi*, Firenze, 1975.

L. O. Richards, *A theology of christian education*, Grand Rapids, 1975.

G. Hansemann, *Religiöse Erziehung heute*, Styria, Wien, 1976.

J. F. Six, *Les jeunes, l'avenir et la foi*, Paris, 1976.

¹⁹ H. Henz, *Lehrbuch der systematischen Pädagogik*, Herder, 1964, st. 350.

Muster und Meister.«²⁰ Kršćanski odgoj je zapravo »nasljedovanje Krista« i »dozrijevanje u njegovoj punini« (Ef. 4, 13). Ili da se poslužimo doslovnim riječima sv. Pavla: paideia kai nuthesia Kyriu (Ef. 6, 4).

Kao djeca Oca i braća Sina, posvećeni Duhom, mi se odgajamo za Kraljevstvo nebesko.

3. Karakteristika kršćanskog odgoja jest i to što se on odvija u ozračju milosti Božje. Milost nije samo izvanredno odgojno sredstvo, nego nešto daleko više — nutarnji božanski princip u nama. Ona je odgojna snaga neopisive efikasnosti. Božanska odgojiteljica. Prisutnost milosti je toliko konstitutivna kršćanskom odgoju da ga pedagog Erich Feifel po njoj i definira: »Odgoj je sudjelovanje s milošću u izgradnji pravog i savršenog kršćanina.«²¹

U tome se slažu svi kršćanski pedagogi. »Kad čovjek nije u stanju da u naravnom području ostvari svoje težnje, treba mu pomoć drugih. Ta pomoć je odgoj. Na polju nadnaravnoga mi je trebamo još više, jer je isključeno da bismo mi mogli postići svoje nadnaravno određenje bez Otkupitelja i njegove milosti.«²² Uz pomoć Milosti dijete najbolje doživljuje kršćanske istine.²³

U kršćanskom odgoju se najbolje očituje harmonija naravi i nadnaravi. Suradnja božanskog i ljudskog elementa. Sklad duhovnog i tjelesnog razvoja. Savršen odgoj.

A kakav je odnos kršćanskog odgoja prema odgoju uopće?

Mi smo se već na drugom mjestu²⁴ opredijelili za Hubertovu definiciju odgoja. To je briga odraslih (ljudi) oko nedoraslih kako bi i oni postali zreli ljudi. Tom prigodom smo u toj definiciji utvrdili tri bitna elementa svakog odgoja: odgojitelja, odgajnika i odgojne vrednote. Te iste sastavnice moramo imati i u kršćanskom odgoju, ako ovaj želi biti pravim odgojem. Novost će biti u tome da će te odrednice u kršćanskom odgoju imati kršćanski specifikum. Dakle:

a) Odgojitelj iz općeg odgoja sad će biti kršćanski odgojitelj, već kršteni vjernik, odrastao i zreo u svojoj vjeri. To dakako može biti i jedna kršćanska zajednica, obitelj, mjesna ili opća Crkva.

b) Gojenac će biti ili već kršteno dijete ili katekumen (onaj koji se priprema na krštenje).

c) Odgojne vrednote postaju kršćanske odgojne vrednote, fundirane u Kristovoj vjeri i katoličkom nazoru na svijet.

Prema tome definicija kršćanskog odgoja bi trebala glasiti ovako: *briga odraslih kršćana (Crkve) kako bi mladi krštenici postali zreli i potpuni kršćani*. Definicija potpuno odgovara pojmu odgoja, koji je ovdje dimenzioniran u svojim kršćanskim elementima.

²⁰ A. Burgardsmeier, *Religiöse Erziehung in psychol. Sicht*, Düsseldorf, 1955, str. 147.

²¹ *Handbuch pädag. Grundbegriffe*, sv. I., str. 554.

²² A. Kriekemans, *Masstäbe relig., ethischer und soz. Erziehung*, Herder, 1961, st. 45.

²³ Msgr. Lavallée u predg. knjige J. Burret, *L'éducation relig. de l'enfant*, Paris, 1926, str. 5.

²⁴ *Obnovljeni Život*, br. 4, 1977.

Poznato nam je da su u općenitom odgoju važna tri momenta: društveni (odnos gojenac-odgojitelj), personalni (izgradnja ljudske osobe pomoću drugih osoba) i aksiološki (temeljna vrednota: zrelost). Njihovu prisutnost moramo osigurati i u kršćanskom odgoju. Društveni moment će u njemu dobiti eklezijalne razmjere, jer je Crkva glavni nosilac kršćanskog odgoja. Personalni moment se u kršćanskom odgoju obogaćuje novom osobom: u krug odgojitelja stupa Bog koji preko svoga milosnog djelovanja sudjeluje u kršćanskom odgoju. Aksiološki moment se nadopunjuje religioznim vrednotama, koje uz ostale odgojne vrijednosti zauzimaju mjesto koje im pripada.

Shematski prikazano:

Odgoj je:

- društven
- personalan
- aksiologan

Kršćanski odgoj je:

- društven i eklezijalan
- personalan i milostan
- aksiologan i religiozan

Opće odgojne vrednote ostaju trajno temeljem kršćanske pedagogije, ali su obogaćene kršćanskim elementima.

Ulasakom Boga u odgojnu igru kršćanski odgoj nije više bipolaran, vezan za relaciju odgojitelj—odgajnik. On postaje tripolaran, ako se tako može reći. Nestvorena ili nevidljiva milost, makar se nazivala nevidljiva, djelatno je prisutna u kršćanskom odgoju. Možda i nije potrebno da je nazivamo trećim odgojnim polom, pošto ona stoji uz bok i odgojitelja i gojenca, djeluje na oba odgojna pola. U snazi te milosti gojitelj se inspirira u svom pedagoškom radu, a gojenac nadahnut tom istom milošću aktivno sudjeluje u svom odgoju i prihvaća vodstvo odraslih. U kršćanskom odgoju se ostvaruje tvrdnja Apostola: »Pojavi se milost Božja, spasiteljica svim ljudima, koja nas odgaja...«²⁵

Kršćanski odgoj nije samo društveno-crkven, personalno-milostan i aksiološko-religiozan proces. On je svestrani proces u svim odgojnim dimenzijama. Kršćanski odgoj je oblikovni proces jer formira, izgrađuje i uzreljuje mlada bića. Usavršavajući je proces jer se ne zadovoljava prosječnim ljudskim odgojem, pošto je kršćanin pozvan na savršenost i svetost. Kršć. odgoj je visoko humani proces jer mu je svrha oblikovanje čovjeka na sliku Božju, odgoj na sinovstvo Božje i nasljedovanje Krista, koji je bio vrhunac humanosti.

Ne zaboravimo da kršćanski odgoj sjajno odgovara ljudskoj naravi i njezinim potrebama. Krist kao savršen čovjek u svojim odgojnim zahtjevima želi učiniti čovjeka perfektnim u svakom pogledu, ali ne izobličujući njegovu čovječju narav, nego radeći u skladu s njome. »Gratia supponit naturam«, staro je teološko načelo. Ljudska potreba za istinom, dobrotom i ljepotom nalazi svoje ispunjenje jedino u božanskoj. »Être homme, c'est être capable d'accéder au divin«, konstatira René Hubert.²⁶ Kršćanstvo najbolje zadovoljuje osnovne težnje ljudske

²⁵ Epefáne gar he haris tu Theu he sotérios pasin anthrôpôis paideúsa hemâs (Tit 2, 11).

²⁶ R. Hubert, *Traité de pédagogie générale*, Pr. Univ., Paris, 1949, st. 212.

duše: potrebu ljubavi (Bog je ljubav), sigurnosti (Bog je svemoć), samopoštovanja (djeca smo Božja), samoizražavanja (»zvanje«), stvaralaštva (samoodgoj, stvaranje boljega svijeta) i nutarnje snage (askeza, krepost).

Zbog toga je pedagogija kršćanstva vrlo blizu filozofiji i pedagogiji vrednota (Wertpädagogik). Sve ono što je vrijedno u čovjeku i oko čovjeka kršćanski odgoj uvršćuje u svoje pedagoške postulate. Zemaljskim vrijednostima on još nadodaje i vrhunaravne. On je sposoban predložiti mladeži najuzvišenije ideale i modele vladanja. Prauzor svega najboljega im otkriva u Apsolutnom Dobru, a konkretne uzore u Kristu i svecima. Stoga je sasvim na mjestu sud H. Halbfasa da »izvan kršćanskog ne može biti primjerenijeg i savršenijeg odgoja«. ²⁷

Što je glavni cilj kršćanskog odgoja? Kao odgoj uopće i kršćanski odgoj ima svoje naravne ciljeve, koji mogu biti opći (biti sretan) i posebni (biti čovjek). Po njima se kršć. odgoj ne razlikuje od općega. Specifičnost kršćanskom odgoju daju njegovi nadnaravni ciljevi, koji opet mogu biti opći (tj. zajednički svim granama teologije: slava Božja i spas čovjeka) i posebni, vlastiti samo kršćanskoj pedagogiji. Kako formuliramo taj specifični cilj kršćanske pedagogije? Imamo ga izražena u samoj definiciji kršćanskog odgoja: kako bi mladi krštenici postali zreli i potpuni kršćani. A koga smatramo potpunim kršćaninom? To je duševno i tjelesno zreli, za sve vrednote naravnoga i nadnaravnoga reda sposobni kršćanski karakter (Göttler).

Zrelost takva kršćanina će se pokazati u slijedećim sposobnostima:

- sposobnost postavljanja pitanja o smislu svoje ljudske existencije,
- sposobnost nalaženja odgovora na to pitanje u svojoj kršćanskoj vjeri,
- sposobnost upravljanja životom u dosljednosti sa svojom kršćanskom vjerom (kršćanski angažman).

Posebni ciljevi traže i posebna sredstva. Ona su također religioznog značaja kao i kršćanski ciljevi. Kršćanski odgoj se služi svim uobičajenim metodama i sredstvima pedagogije, ali preferira duhovna i nadnaravna sredstva: razmatranje, molitvu, sakramente, kršćansku etiku, liturgiju, duhovni život, askezu, vjeronauk itd. Upogled vjeronauka pokušao bih ispraviti tvrdnju Hansa Schillinga po kojoj je kršćanska pedagogija dio katehetike. ²⁸ Obratno je istina: katehetika je dio kršćanske pedagogije.

CRKVENI ODGOJ

Među bitne karakteristike kršćanskog odgoja spada i njegova crkvenost (eklezijalnost). Kad smo malo prije spominjali bitne značajke kršćanskog odgoja, nismo spominjali Crkvu jer smo odlučili njoj posvetiti posebno poglavlje, zbog velike praktične uloge što je ona igra u kršćanskom odgoju. Glavni je naime nosilac i promicatelj kršćanskog odgoja upravo

²⁷ H. Halbfas, *Handbuch der Jugendseelsorge u. Jugendführung*, Düsseldorf, 1960, str. 16.

²⁸ *Das Neue Lexikon der Pädagogik*, sv. 3, Herder, Freiburg, 1971, 416.

Crkva. Kako je odgoj eminentno društvena funkcija, kršćanski odgoj se ne može ostvariti bez društvene uloge Crkve.

Kako god definirali Crkvu — kao otajstveno tijelo Kristovo, kao narod Božji ili kao prasakramenat spasenja — njoj uvijek ostaje svojstven odgojni rad. Krštenjem vjernik postaje udom Otajstvenog Tijela i samo u organizmu tog Tijela može postići svoju zrelost. Član naroda Božjega ne može perfektuirati svoj odgoj izvan tog naroda. U ovoj ekonomiji spasenja naš spas ima nužno sakramentalan put i ne može se odgojiti do svoje punine izvan Prasakramenta što se zove Crkva. Ona je, kako znamo, vidljivi znak Kristove prisutnosti među nama.

Oduvijek je odgoj bio religiozni posao i zadatak. Stari savez nam to trajno svjedoči (sjetimo se samo IV. zapovijedi Božje). Jahve je bio neumorni odgojitelj izabranoga naroda. U Novom zavjetu je sam Krist povjerio svojoj Crkvi odgojiteljsku ulogu: »Učinite sve narode mojim učenicima« (Mt 28, 19), a učenicima postavio dijete kao uzor. »Tko sablazni jednoga od ovih malenih...« zvuči kao oštra pedagoška opomena svima starijima (Mt. 18, 6—10). Kršćanski Bog je otac, Krist učitelj i uzor (»Učite se od mene«!), a Duh Sveti posvetitelj, dakle odgojitelj u najvišem smislu riječi. Crkva nam je od početka bila »Mater et magistra«. To spada u bit njezine učiteljske, svećeničke i pastirske službe.

Osim po Kristu Crkva je delegirana za svoju odgojiteljsku misiju i po samim kršćanskim roditeljima koji joj povjeravaju svoju djecu. Na krstu su ih utjelovili u tijelo Crkve, njezinom liturgijom ih stalno oplemenjuju, njezinim sakramentima hrane i prepuštaju njihov odgoj crkvenoj katehezi. Suradnjom roditelja i Crkve se postižu najbolji pedagoški rezultati.

U povijesti se je odgoj dugo predavao kao sastavni dio kršćanske filozofije, etike i teologije. Prije nego je pedagogika početkom XIX. st. postala samostalna znanost (Erziehungswissenschaft), ona je bila važna grana kršćanske prakse (Erziehungspraxis) i kršćanske odgojne nauke (Erziehungslehre). Teološka podloga odgoja je vezana uz činjenicu da smo ne samo stvorovi i slika Božja, nego i njegova djeca koja treba da rastu do »punine Kristove«. Pedagoški ciljevi moraju biti u skladu sa glavnim ciljem čovječjeg života — slavom Božjom i ljudskim spasom. Ako bi se pedagogija postavila nasuprot tom cilju ili ga ignorirala, promašila bi svoje opravdanje.

U svom dugom povijesnom razvoju crkveni odgoj i kršćanska teologija nalazile su se u različitim međusobnim relacijama. H. Schilling je te veze razvrstao u tri dominantna odnosa: 1) hijerarhijski, u kojem je teologija samo diktirala pedagogiji (to je bio stari tip kršćanske pedagogije); 2) analoški, kad su teolozi potpuno izjednačivali teološke i pedagoške pojmove, kao npr. odgoj = spasenje, Bog = otac, Crkva = majka, a stav prema pedagogiji bio je paternalistički; 3) dijaloški, tj. današnji stav znanstvenog tipa, kad se obe discipline priznaju kao samostalne znanosti i obje uče jedna od druge.²⁹

²⁹ H. Schilling, *Grundlagen der Religionspädagogik*. Patmos, Düsseldorf, 1970, str. 157—325.

Crkva je od apostolskih vremena budno bdjela nad odgojem svoje djece (katekumenati). Svoje škole i sve ostale odgojne čimbenike prožimala je vjerskim duhom. Pedagoškim problemima je posvetila mnoge svoje dokumente. Pape i biskupi neprestano ističu prava i dužnosti Crkve u oblasti odgoja. Pio XI. je tim pitanjima posvetio svoju encikliku *Divini illius Magistri* (31. XII. 1929). Posebno se je odgojem zabavio posljednji crkv. Sabor. U deklaraciji *Gravissimum educationis* raspravlja općenito o odgoju, poglavito o kršćanskom odgoju, odgojiteljima, pitomcima, pedagoškim metodama i katoličkim školama. »Omnibus hominibus... ius est inalienabile ad educationem«, izjavljuje Sabor (Grav. Educ. 1).

U dekretu *Optatam totius* Koncil se koncentrira samo na odgoj duhovnog pomlatka. Ističe potrebu gojenja duhovnih zvanja i određuje smjernice sjemenišnog života (»Cor dioecesis seminarium«). Naglasuje važnu ulogu crkvenih odgojitelja. Traži obnovu teoloških studija. Preporuča duhovni život, somoodgoj, ljudsku zrelost i znanstveno obrazovanje budućih svećenika. Najviše se zaustavlja na pastoralnim elementima vjerskog odgoja.

Crkva se nije zadovoljila samo time da naglasuje potrebu i načela odgoja. Ona se već od početka brinula za praktično ostvarivanje kršćanskog odgoja, za stvaranje odgojnih ustanova i za stručnu izobrazbu crkvenih odgojitelja. Počevši od katekumenata, preko župskih, kaptolskih, samostanskih, srednjih i viših učilišta (ona je utemeljiteljica evropskih sveučilišta) pa do raznih omladinskih organizacija, odgojnih zavoda, internata, konvikata, kolegija, sjemeništa i sl. ona se uporno trudila oko usavršavanja odgojne praxe. Njezina je stalna briga i formacija sposobnih pedagoga, kako među klerom tako i među laicima. U njezinu krilu je odraslo mnoštvo svjetski poznatih pedagoških teoretičara i praktičara.

Kršćanska crkva se je pokazala kao prvoklasni odgojni faktor. Najprije po svojim duboko odgojnim idealima, po svojoj humanoj nauci, moralnim uzorima i evanđeoskim načelima. Zatim po svome dvomilenijskom iskustvu i po svojim izvrsnim odgojnim kadrovima (župnici, katehete, ispovjednici, omladinski vođe, redovnici, ustanova kumstva itd.). Ona je dosta doprinijela izgradnji pedagogike kao teološke i znanstvene discipline (Religionspädagogik). I danas u njezinim redovima djeluju tisuće revnih pedagoga i nekoliko redovničkih zajednica čiji je glavni cilj odgoj djece i mladeži. »Crkva pruža — to treba priznati — jedan divni instrumenat ljudskog odgoja«, tvrdi Hubert.³⁰

Svoju odgojnu zadaću Crkva danas vrši na svim svojim razinama: kongregaciji za katolički odgoj, centralnim rimskim školama, pedagoškim centrima i ustanovama po svim kontinentima, biskupijama, župama, do najmanje crkve. Svaka katolička zajednica vjernika želi biti odgojni ambijenat za mlade. Crkva je svoju liturgiju prožela etičkim i odgojnim vrednotama. Njezini sakramenti imaju izvanredno odgojno djelovanje. Njezin vjeronauk nije u prvom redu doktrinarna, nego upravo odgojna ustanova.

³⁰ R. Hubert, op. cit., str. 594.

Ne smijemo smetnuti s uma i golemu ulogu kršćanskih obitelji u odgoju, jer su i one dio Crkve, dapače ponajbolji. »Na isti način kao što su roditelji malom djetetu ključ u svijet, oni su mu i ključ u religioznost«, konstatiraju pedagozi.³¹ Crkva se stoga brine oko pedagoške naobrazbe zaručnika, formiranja dobrih obitelji, udruživanja mladih parova, pružanja potrebite odgojne literature i stvaranja raznih pedagoških ustanova za pomoć roditeljima (jaslice, vrtići, nahodišta, internati, savjetovališta, zbrinjavanje defektne djece, popravilišta, dječje kolonije i gradovi...). A koliki naizmjereni rad vrši kroz same obitelji, preko kršćanskog shvaćanja očinstva i materinstva, preko dobrog primjera roditelja i odraslih vjernika? Crkva poštuje i promiče odgojnu ulogu obitelji, jer »povezanost temeljnih ljudskih funkcija začeca i odgoja djece spada baš na obitelj kao izvor svega odgojnoga.«³²

Kršćanski odgoj daje najbolje plodove kad svi odgojni faktori — obitelj, škola, društvo, Crkva — harmonički ispunjavaju svoje pedagoške zadatke. Njegov je korijen u zdravim načelima etike i pedagogije, prirodna kolijevka mu je u krilu kršćanske obitelji, a kruna u vjerskom i crkvenom odgoju Katoličke crkve.

Kršćanski odgoj nije i ne može biti u suprotnosti s načelima opće pedagogije. Dapače on na njima gradi vlastitu zgradu, ali u njezine temelje ugrađuje vjerske stupove. Prirodno je da traži svoj specifikum u evanđeoskoj pedagogiji. Ova obogaćuje, oplemenjuje i usavršuje svaki odgojni pothvat.

Odgoj koji želi biti integralan ne može se lišiti svojih religioznih temelja.

³¹ *Handbuch pädagogischer Grundbegriffe*, sv. I, str. 588.

³² *Ibidem*, 559.